О.Р. Проців

З історії полювань на оленя

Вересень кожного року традиційно знаменує для мисливців оленячі риковиська. Можна сміливо заявити, що трофей цього гордого і швидкого звіра є чи не найгарнішим серед усіх мисливських тварин. Проте, олені – гордість Карпат, не завжди проживали на цій території. На думку Івана Марцінківа – відомого в Європі науковця, мисливця та автора статей «З риковиськ у Мізуні та про архикняжі полювання»[1], «Олень і риковисько на Сколівщині»[2], «Риковище оленів у Карпатах»[3], «Стан дичини у визволеній Галичині»[4], «Карпатський олень»[5], карпатський олень є особливим видом оленя, який у Карпатах представлений в двох відмінностях: Cervus elapus та Cervus maral, що характеризуються своєрідними рогами (надочний відросток переважно коротший очного відростку, після нього йдуть середній і коронні відростки)[6]. Більше того дослідник напряму пов’язує існування популяції оленів у горах з діяльністю людини: адже у Карпатах з 1874 по 1880 року, тобто, поки не було вирубок, олень був рідкістю. До 1874 року у ревірах Долинщини (сьогодні – Івано-Франківська обл.) про оленів згадували як про казкових тварин. Ведмедя можна було зустріти частіше. Пов’язано це було з карпатською флорою, так як у лісах крім моху, хвої та сухого букового листя нічого не було. Олені зрідка мігрували по південних схилах Карпат з сторони Угорщини під час риковиська на сторону Галицьких Карпат, щоб потім взимку повернутись назад.

У 1880 році в Галицькій частині Карпат з’являються перші великі тартаки для переробки мільйонів кубів деревини[7], вирубаної у лісах, які «від

---

[1] Marcinków J.Z rykowisk w Mizuniu i polowan arcyksiężych / Jan Marcinków. – Łowiec. –1908. –№1.
[2] Marcinków J. Kronika / Jan Marcinków. – Łowiec. –1910. –№23.
[3] Marcinków J. Rykowisko jelenie w Karpatach / Jan Marcinków. – Łowiec. –1929. –№3, 4, 5.
[4] Marcinków J. Stan zwierzyny w oswobodzonej Galicji / Jan Marcinków. – Łowiec. –1915. –№21-22.
[5] Marcinków J. Jelen Karpatcki / Jan Marcinków. – Przegląd mysliwski i łowiectwo polskie. –1924. –№12,13,14,15-16.
[6] Marcinków J. Jelen Karpatcki / Jan Marcinków. – Przegląd mysliwski i łowiectwo polskie. –1924. – №12.

[7] Marcinków J. Z życia jeleni i rykowisk w Skolem i w Karpatach Wschodnich/ Jan Marcinków //Łowiec – 1935. – № 1. – s.2-3

створення світу були недоторканими»[8]. Щороку рубалось 20-30 лісосік, площа кожної була від 20 до 100 гектарів. Вирубка прадавніх лісів, де завжди панував морок, виставила благодатну землю під сонце та вітер. Як у казці вона вкривалась значною кількістю різних карпатських рослин – цілющими травами, соковитими малинами та ожинами. Через три роки буйна рослинність не давала людині можливості вільно пройти по цій ділянці. Це середовище стало поживним раєм для оленів. Починаючи з 1885 року олені приходять з Угорщини і залишаються. Велика кількість зрубів спричинилась до значного піднесення популяції оленя. А вже через 10 років галицькі Карпати настільки славились своїми риковиськами, що звістка про них дійшла аж до столиці Австро-Угорщини. Більше того, архикнязь Леопольд Сальватор, прибувши у 1895 році із своєю свитою у Карпати на риковище, проводить мисливську розвідку і добуває найгарнішого оленя (дванадцятку) з часу свого 23-літнього полювання, після чого організовує на цих землях власне мисливське господарство.

Починаючи з 1896 року на Долинщині та Надвірнянщині оленів стає щораз більше. Преса повідомляла, що у Надвірнянському повіті тварин розвелось стільки, що вони підходили під саму Надвірну і нищили сільськогосподарські культури: кукурудзу, овес, горох, квасолю. У 1906 році під час полювань на цій території було заплановано до відстрілу на рік 500 оленів[9]. Кожен мисливець, запрошений на полювання, мав право відстріляти необмежену їх кількість. Як правило, з шкодою для популяції відстрілювались найгарніші самці, що призвело до вироджування тварин: з'явилось багато гермофродитів без рогів і нерозвинутими статевими органами. Крім того, за одним оленем під час риковиськ ходило до 25 самиць. І хоча тодішнім мисливським законодавством та відповідно до мисливської культури самиць не відстрілювали, але у цьому випадку для

[8] Marcinków J. Jeleń karpacki//Przegląd myśliwski i łowiectwo polskie. – 1924. – № 12. – s.12.
[9] O wyniku polowań podczas rykowisk w powiecie Nadwórniańskim // Łowiec. – 1906. – № 23. – s.279-280.

покращення статевої популяції було прийнято рішення почати відстріл і самиць.

Згодом в чисельність популяції оленів втрутилась і сама природа – важка зима 1907–1908 рр. Сніг у Карпатах випав 15 грудня, а розтанув аж 15 травня. Місцями він доходив до нечуваної висоти – 4-5 і навіть 6 метрів. Під таким сніговим покровом олені не могли дістатись до своїх улюблених кормів. Намагаючись харчуватись корою, багато особин (слабі олені та молодняк) гинуло через живицю, яка потрапляла у їх шлунок і збивалась в грудки. Проте, керуючись інстинктами та передчуваючи сувору зиму, багато особин врятувалось, зійшовши в долини. Засмакувавши соковитих низинних трав, в гори вони більше не повернулась. Проте вже у 1909 році у східних Карпатах на території державних лісів на площі 300 тис. га. нараховувалось 4 тис. оленів, тоді як на даний час по цілій Івано-Франківській області нараховується 1750 голів, а їх добування становить в межах 15 голів.

Загалом олені, для яких Карпати стали своєрідним Ельдорадо, знаходились у 1924 році у найнедоступніших місцях та почувалися дуже добре. Саме тому карпатські полювання вабили мисливців з усього світу. Один із найзнаменитіших мисливців Європи – князь Ліхтенштейн після трьох мисливських експедицій до Африки і Індії сказав, що найбільше цінує «красоту риковища в Карпатах, навіть більше ніж ричання левів і тигрів в Африці та Індії»[10]. А для індійського магараджі Коха Карпати виявились такою екзотикою, що він прибув сюди у 1933 році полювати та добув цінний трофей – оленячі роги (16-ку). Крім того, у цих місцях полювали англійські лорди, американці, німецькі та французькі цісарі, румунські бояри, тобто сама еліта Європи. В залежності від краси добутого оленя і щедрості мисливця єгер відповідного мисливського ревіру отримував від 50 до 100 корон, а за свідченнями гуцулів, часом винагорода сягала і 200 корон. Більше того, чисельні мисливці та мисливські групи використовують на полюваннях

[10] Ankieta w sprawie Karpat Wschodnich/Oprac. Orłowicz M. I Lenartowicz S. – Warszawa: Nakładem Ministerstwa robót publicznych, 1932. – s.180.

працю гуцулів, кожен з яких отримував по 4 корони та їжу. Так, в середньому під час риковищ у мисливському господарстві князя Ліхтенштейна у Татарові добувалось від 12 до 20 оленів – виключно трофейні екземпляри (від десятки та вище), при чому високі гості забирали лише трофейні оленячі роги, а м'ясо оленя четвертувалось і роздавалось обслуговуючому персоналу[11].

Олені вважались найпрестижнішими трофеями серед аристократії XIX ст. Так, австрійський цісар Франц Йосиф I добув за 1848–1899 рр. 2490 оленів і лише 204 лані, 441 козулю та 1536 диких кабанів[12], а німецький цісар Вільгельм II за 34 роки – 1783 оленів-самців, 86 оленів-самиць, 1644 лані, 2941 великих диких кабанів, 316 малих диких кабанів, 3 ведмеді, 9 лосів [13]. У мисливській періодиці початку XX ст. описується цікавий випадок, коли архикнязь Сальватор у Мізуні під час полювання, яке тривало 2 години 26 хвилин, добув 12 голів дичини – двох оленів та 10 козуль[14]. Більше того, щоб повихвалятись своїми трофеями, мисливці організовували виставки. Зокрема, у 1910 році на Першій всесвітній виставці мисливських трофеїв, організованої під патронатом австрійського цісаря Франца Йосифа I у Відні, Галичина гідно була представлена мисливськими трофейними оленячими рогами. Першу нагороду вибороли роги оленя (18) графа Е. Сільва Тароука (Поляниця), (20) графа К. Віссенвольфа, (14) князя Г. Ліхтенштейна (Татарів).

Слід сказати, що добування оленів мало також в Австро-Угорській імперії велике продовольче значення. Так, жителі Відня у 1893 році спожили м'ясо 2534 оленів**.** Більше того, м'ясо оленя на ринку вище цінувалось у порівнянні з іншими видами великої дичини. Зокрема, у 1898 році у місті Львові вартість одного кілограма оленини складала 0,35-0,45 золотого, тоді

---

[11] Mniszek A. Dworzec myśliwski księcia Jana Liechtensteina w Tatarowie i jego łowiectwo we wschodnim Beskiedzie//Łowiec – 1906. – № 12. – s.145-147.
[12] Drobiazgi myśliwskie //Łowiec Polski. – 1900. – № 16. – s.11.
[13] Wykazy myśliwskie //Łowiec Polski. – 1909. – № 4. – s.60.
[14] Kronika // Łowiec. – 1910. - №16 . – s.193.

як 1 кг м'яса дикого кабана – 0,25-0,30 золотого[15]. М′ясо самиць оленя, особливо добуте у липні, вважалось делікатнішим і коштувало дорожче[16].

Великої шкоди мисливському господарству та стану мисливської дичини завдавали війни, коли тварини ставали жертвами як воєнних дій, так і браконьєрів. Зокрема, під час Першої світової війни російські солдати біля міста Коломиї настріляли стільки оленів, що харчувались їх м'ясом самі, а решту продавали місцевому населенню[17]. Відомі випадки, коли під час Другої світової війни один чоловік добув 360 оленів, а найзлісніші браконьєри за добутих нелегально оленів побудували собі навіть великі хати[18].

Слід сказати, що законодавство Галичини встановлювало певні охоронні приписи щодо права добування оленя. Зокрема, Мисливський закон 1897 року визначав, що оленів-самців не дозволялось добувати у період від 1 листопада до 31 липня, а на протязі цілого року не дозволялось добувати самиць та молодняк. Порушення цих правил підлягало не лише матеріальному покаранню, але й моральному осуду. Мисливець, який, за його словами, не розпізнавши стать, помилково застрелив самичку оленя, викликав в'їдливу і одночасно глузливу оцінку своїх дій у пресі: «Як жаль, що наша цивілізація ще не дійшла до того, щоб самець виходив до мисливця – пана N у фраку, а його дружина – у сукні».

Зовсім інакше справа виглядала, якщо оленів розводили у вольєрах. Зазначені відповідно до цього закону терміни полювання їх не стосувались, і навіть відстріл самиць оленів при полюванні у вольєрах міг відбуватись у будь-який час[19].

---

[15] Pawlik S. Handel zwieryzuną, rybami i rakami w Galicyi//Łowiec. – 1899. – № 1. – s. 2-6.
[16] Reuman M. Gospodarstwo łowieckie z historią starożytną łowiectwa polskiego. – Warszawa: Drukarnia Orgelbranda, 1845. – s.602
[17] Stan zwierzyny w oswobodzonej Galicji // Łowiec. – 1915. – № 21-22. – s. 173-175.
[18] Зеленчук Я.І. Українознавчо – історична реконструкція етносоціальної системи Гуцульщини: Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук: 09.00.12; - Захищена 28.12.2007 ; Затв.21.04.2008 – К., 2008. - …с.: іл.. – Бібліогр.: с.244
[19] Nowa ustawa łowiecka dla Galicyi i W. Ks. Krakowskiego. – Kraków: Wisła, 1898. – s

Відповідно до Мисливського закону від 1927 року незаконне добування оленя каралось ув'язненням до 6 місяців, а самців оленів не дозволялось добувати з 1 листопада по 31 серпня[20]. Крім того, якщо мінімальна площа мисливського господарства становила 115 га, то з правом полювання на оленів – не менше 1000 га. У випадку полювання на оленя на території меншій за тисячу гектарів передбачалось покарання у вигляді арешту на 6 тижнів[21].

В силу економічних, гуманітарних, політичних особливостей розвитку суспільства в Україні чисельність оленів на даний час різко зменшилась у порівнянні з Галичиною початку XX ст., сам олень як мисливський трофей належить сьогодні до раритетів.

Проців О.Р. З історії полювань на оленя в Карпатах /Олег Проців// Полювання та риболовля. – 2012. – №9(131) липень. – С.16

[20] Pawlikowski M.K. Prawo łowieckie: komentarz dla województw wschodnich z dołączeniem rozporządzeń wykonawczych i kalędarza myśliwskiego. – Wilno: Nakładem policyjnego klubu sportowego, 1929. – 89 s.
[21] Kałuski W. Prawo Lowieckie Warszawa: Wydawnictwo związku pracowników administracji gminnej rz.p.,1928. – s. 1-81.